

Вечните проблеми за любовта и смъртта, за греха, изкуплението и възмездието в сборника „Старопланински легенди

1. *Общи особености:*

Сборникът е издаден през 1927г. Разказите в него са писани по време на пребиваването на Йовков в Букурещ. Сюжетите са взети от жеравненски легенди, някои от които са възникнали по действителни случаи. Сборникът се състои от десет разказа, които са подредени в определена последователност. Първият разказ, „Шибил”, „отваря концепцията, че любовта е сила, която изцяло променя човешкия живот”. В него героят слиза от планината в селото, за да умре за любовта си. В последния разказ, „На игликина поляна”, героят изминава обратния път – от селото към планината, за да умре там, където е загинала голямата му любов.

Интересно е времето в разказите. То е изпълнено с хармония, любов и подвизи. И затова го определяме като легендарно. Двата основни топоса, балканът и полето, са в непрекъсната опозиция. Балканът е мястото на гордите и смели мъже, на битките и волния живот. Полето и селото са място за заседнал живот и за друг тип отношения между хората.

Миналото в цикъла не е написано самоцелно, а е романтизирано и героите са идеализирани. Те почти винаги са поставени пред избор, за който после плащат. Основният мотив и двигател на действието на всички герои в сборника е любовта. Тя често ги кара да извършват грехове, които после изкупват с живота си, но никой не съжалява за това.

1. *Разказът „Шибил”:*

Разказ, изцяло изграден върху действително съществуващи типове. Използвано е миналото на циганина разбойник от старопланинското село Градешница – Мустафа Шибиологлу. Той се е подвизавал в Сливенския балкан и бил мургав, нисък и набит. Известен е със свирепия си нрав. От този исторически прототип Йовков е изваял образа на горд и привлекателен мъж, от когото се възхищава дори и турския бей.

Въвеждащата част на разказа представя героя и дава тласък на действието чрез един много типичен за Йовков повествователен модел – ретардацията. Чрез връщането назад се възкресяват важни моменти от живота на хайдутина преди промяната. Той обитава пространството на силата и страха – планината. Първата среща с Рада е завръзката. Йовков е използвал фолклорната традиция, за да ни покаже женственото у нея – нейната игривост, закачливост, смелост в отношенията ѝ с мъжа и физическата ѝ красота. Жизненият прототип на героинята е селянката Дженда от същото село, която напуска мъжа и децата си, за да заживее с Мустафа. Веднага след смъртта му Дженда бива убита от своите съселяни. Интересно е, че Йовков е сменил съсловната ѝ принадлежност, но Шибил не е пленен от това, а от безстрашието ѝ.

Във втората част на разказа фокусът е поставен върху преоценката, която си прави героя и магията на любовта. Той се усамотява, за да мисли върху живота си и върху тежкия избор, който трябва да направи. Изборът на Шибил доказва силата на любовта и женската красота. Героят се отказва от всичките си богатства, приятелите си и от властта в името на надеждата за нов щастлив живот. Процесът е дълъг и труден, но в края решава да се обвърже с обществените норми заради любовта. Влизането му в селото е ретардацията на разказа. Когато пукват пушките, Шибил не трепва, защото е премислил всичко. Неговата смърт е изкупление, защото рано или късно всеки плаща за греховете си. Между двата трупа Йовков поставя червения карамфил като романтичен символ на любовта, която не угасва и след смъртта. Стремещът към красота и любов убива Шибил, но не му отнема силата и обаянието.

1. *Разказът „Индже“:*

Разказът има за първооснова действителни исторически събития и личности. Кърджалийският главатар Индже е живял в началото на XVII век. Преданието разказва, че благодарение на любовта си към красива мома той се превръща в народен закрилник.

И тук композицията е построена върху ретроспекция. Разказът започва в един по – късен етап, но ни връща към грехопадението на героя. Посочено е и точното време – 16 години след като става кърджалийски главатар, при Индже идва просветлението. Подобно на Шибил, героят е млад, буен и красив. Наслаждава се на приятелите, виното и веселието. Плячката сякаш не го интересува – славата е над всичко. Героят не прави разлика между добро и зло – той е загубил моралната мярка и човешкият живот сякаш няма стойност за него.

Повратният момент настъпва в две смислови нива – формално и умозрително (мисловно). Формалните случки са посегателството над собствения му син и срещите с проклинатия поп и самотния старец. Героят постепенно започва да осъзнава своята изолираност – напускат го не само Пауна и Сяро, но и всичките му приятели. Решението да прави добро Индже взема спонтанно, но в резултат на дълги и кошмарни нощи. Изводът, който си прави е, че чрез страданието може да си върне любовта и да изкупи греха. Мъката по Пауна го пречиства, а любовта му към нея го кара да преодолее предишния си живот. Но според фолклорните традиции и Йовковите разбирания, възмездието е неизбежно – не зараства раната от коршума на Сяро, не може Индже да се прости с Пауна и умира от ръката на собственото си дете. Въпреки че е загърбил злото и е променил външния си вид и духовната си същност, Индже трябва да се превърне в изкупителна жертва. Денят на изкуплението е избран съзнателно – „Света Троица” е голям християнски празник. Смъртоносният коршум носи пълно изкупление, защото Индже разбира от кого идва. Остава споменът в народната памет за един силен човек, който е вършил грехове, но ги е изкупил заради любовта.

1. *Разказът „През чумавото”:*

И в този разказ става дума за любов и смърт. Още мотото ни въвежда в атмосферата на страшното чумаво време. Чумата е устойчив фолклорен образ, който носи женски черти и обобщава всички страхове на хората, породени от неизвестното. В началото тя е само слух, а в края материализиран образ. Йовков успява да покаже как „болното време” се превръща в „болно място”. Той изследва механизмите на страха, за да потърси противодействие срещу него.

Първото решение е събирането на хората по групи, за да се почувстват сплотени и общността да се превърне в своеобразен психологически щит срещу страха.

Второто е продиктувано от противоположната логика – хората решават, че колективът е източник на опасност и се изолират. Символ на това решение стават „заключените врати”.

Третото решение залага на древни защитни действия – магиите и амулетите.

Всички тези методи се оказват неефективни. Така възниква четвъртото решение – специфичната фигура на водача – спасител. Хаджи Драган трябва да стане преграда за чумата, защото не се страхува от нея и ѝ се присмива. За да успее, той използва сватбения материал – чрез веселието иска да заглуши страха. Този мотив е широко известен в световната литература като „пир по време на чума“. По този начин героят жертва щастието на дъщеря си за доброто на общността. Това е петото решение, което дава Йовков.

Въпреки всичко, чумата се появява и обръща всичко в бягство, израз на човешката безпомощност. Тогава идва шестото решение на Йовков, което се нарича саможертвена любов. Когато общността се разпада и дори майчината любов не е достатъчно силна, за да победи страха, постъпката на Тиха показва, че спасението е възможно. Въпреки че героинята е изградена като жертвен образ, тя е израз на философията на Йовков, че любовта може да победи всичко, дори страха от смъртта.